

નિર્યંહન

(ગુજરાતી કવિતાનું ઈ-સામયિક)

ડિસેમ્બર- ૨૦૧૩

વર્ષ - ૨ અંક - ૫ સળંગ અંક - ૧૧

તંત્રી-સંપાદક

યોગેશ વૈદ્ય

પરામર્શક

જનક દવે સાહિલ શશિકાંત ભટ્ટ 'શૈશવ' જિતુ પુરોહિત

આ અંકના ફોટોકલાકાર : એનાબેલા સિક્વેરા (Anabela Sequeira) પૂકરીડિંગ : જિતુ ત્રિવેદી લેઆઉટ : યોગેશ વૈદ્ય
અક્ષરાંકન : ભૂલોક દવે ટેકનિકલ સહયોગ : દિનેશ વાઘેલા

○ 'નિસ્ચંદન' વિશે

- મૂલતઃ ગુજરાતી કવિતાને વરેલું 'નિસ્ચંદન' અન્ય ભાષાની કવિતા તેમ જ અન્ય કળાઓને પણ સ્પર્શવા ધારે છે.
- લવાજમ – આપનો ઉમળકો અને આપની કાવ્યનિષ્ઠા
- નિસ્ચંદન' આપના ઈ-મેઇલ આઇ.ડી. પર નિયમિત મેળવવા આટલું કરો : અમારી નવી વેબસાઇટ <http://yogish.co.in> પર જઈ 'નિસ્ચંદન' નામક વિભાગમાં સાઈડબારમાં મૂકેલ 'નામાંકન પત્ર'માં વિગત ભરી **submit** કરો.
અથવા <https://docs.google.com/spreadsheet/embeddedform?formkey=dHRQTnYzLVI4YWZmNHpXVF9VS3R4cnc6MQ> કડી પર **Ctrl+Click** કરો. ખૂલેલા ફોર્મમાં વિગત ભરી **submit** કરો.
- આપના સાહિત્યકાર મિત્રો તેમજ કાવ્યરસિક મિત્રોને 'નિસ્ચંદન'ના નામાંકન માટે પ્રેરી 'નિસ્ચંદન'ના પ્રસાર માટે મદદરૂપ થવા નમ્ર વિનંતી.

○ 'નિસ્ચંદન' માટે આવકાર્ય છે

- અપ્રગટ મૌલિક કાવ્યરચનાઓ તથા કાવ્યાનુવાદ / મીમાંસા. કૃતિ સાથે સાહિત્યકારે પોતાનો ફોટોગ્રાફ પણ જોડવો.
- અપ્રગટ રચનાઓ જ મોકલશો . બ્લોગ / વેબસાઇટ પર મુકાયેલી પ્રગટ રચનાઓ મોકલવી નહીં.
- આપની આસપાસ / સંસ્થામાં બનતી સાહિત્યિક ઘટનાઓના સમાચાર / લઘુવૃત્તાંત (ફોટોગ્રાફ તથા વીડિયો ક્લિપિંગ પણ મોકલી શકો.)
- આપના અંગત સંગ્રહમાંથી કાવ્યપઠનની ઓડિયો/વીડિયો ક્લિપિંગ.
- 'નિસ્ચંદન'ના સુશોભન / મુખપૃષ્ઠ માટે આપના દ્વારા ઝિલાવેલા સુંદર ફોટોગ્રાફ / આપનાં બનાવેલાં ચિત્રો.
- પુસ્તક-પરિચય માટે પુસ્તકની એક નકલ.
- 'નિસ્ચંદન'માં પ્રગટ થતા વિચારોની જવાબદારી જે તે કવિ / લેખકની રહે છે.
- કૃતિના સ્વીકાર / અસ્વીકારનો નિર્ણય એક માસમાં લઈ લેવાય છે.

○ અમને મળવાનાં ઠામ-ઠેકાણાં :

- ટપાલી દ્વારા – યોગેશ વૈદ્ય, 'હૃદય કુંજ', યોગેશ્વર સોસાયટી, ૬૦ ફૂટ રોડ, વેરાવળ - ૩૬૨ ૨૬૫ (ગુજરાત) ભારત.
- ઈ-મેઇલ દ્વારા - mryogi62@gmail.com
- વેબસાઇટ <http://yogish.co.in>
- બ્લોગ <http://yogesh-vaidya.blogspot.com>

* અનુક્રમ *

સંપાદકીય – ૩
યશવંત ત્રિવેદી – ૫
મણિલાલ હ. પટેલ - ૬
મનોહર ત્રિવેદી - ૭
યોગેશ વૈદ્ય – ૮
રસિક દવે 'બેહદ' - ૮
રમણીક અગ્રાવત – ૯
હેમાંગ દેસાઈ – ૧૦

ડૉ.નીરજ મહેતા – ૧૨
સ્નેહા પટેલ – ૧૩
ઈંદુ પુવાર – ૧૪
હિમાન્શુ પટેલ – ૧૮
આ અંકના ફોટોકલાકાર – ૧૮
સાભાર સ્વીકાર – ૧૯
આપના પ્રતિસાદ – ૧૯
સાહિત્યવૃત્ત – ૨૦
આપણી સાહિત્ય ધરોહર – ૨૧

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું ૪૭મું અધિવેશન : ઊભી સ્કાયસ્ક્રેપર સમી શહેર વચ્ચે, ઉદાસીનતા આપણી દોસ્તો.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું ૪૭મું અધિવેશન હમણાં તા. ૨૪-૨૫-૨૬ ડિસેમ્બરે યોજાઈ ગયું. કડકડતી ટાઢમાં વેરાવળથી વહેલી સવારે ટ્રેઈનમાં બેસીને રંગેચંગે આણંદ જવા નીકળ્યો ત્યારે મન પર ભૂતકાળની કેટલીક રમણીય સ્મરણરેખાઓ ઊપસી આવેલી.

૧૯૮૭માં મુંબઈના વિલેપાર્લેમાં યોજાયેલું ગુ.સા.પ.નું એ અધિવેશન. ભોગીલાલ સાંડેસરાની અધ્યક્ષતા. ગુજરાતી સાહિત્ય જગતનો લગભગ સમગ્ર તારકગણ ત્યાં ઊતરી આવ્યો હતો. યશવંત શુક્લ, ગુલાબદાસ બ્રોકર, જયંત પાઠક, રાજેન્દ્ર શાહ, નિરંજન ભગત, ધીરુબેન પટેલ, ભોળાભઈ પટેલની ઉપસ્થિતિથી કેવું હર્ષભર્યું ને ગૌરવમંડિત હતું તે અધિવેશન ! પ્રસ્થાપિતો અને નવોદિત સાહિત્યકારોની મંડળીઓ જામી હતી. કવિ સિતાંશુ યશશંકરને તેમના સૂટ-બૂટમાં સજ્જ થયેલા (તેમની કવિતા જેવા !) અને વર્ષા અડાલજાને તેમના ઠસા સાથે સવારના નાસ્તાના મંડપમાં મ્હાલતાં ભાળ્યાંનું સાંભરે છે. વિનોદ ભટ્ટને, વિનોદ કરાવતા અને બકુલ ત્રિપાઠીને ગંભીર મુદ્રામાં બેઠેલા પ્રથમ વખત ભાળેલા તે યાદ આવે છે. કવિ વિનોદ જોષી કોઈ ફિલ્મી હીરોની અદામાં બસમાંથી ઊતરેલા. કવિ હરીન્દ્ર દેવેને સંસ્થાના દ્વાર પર નમસ્કાર કર્યા ત્યારે તેમનો માયાળુ હાથ મારા પર ફરેલો. ચોસેફ મેક્વાનનું લાંબું વક્તવ્ય (કેફિયત) પણ લાંબું ન્હોતું લાગ્યું. કવિ રમેશ પારેખને તો ટગર ટગર જોતાં જ રહ્યા હતા અમે. આ સહુની વચ્ચે ઉમાશંકર જોષીના મારી કાવ્યપોથીમાં મેળવેલા હસ્તાક્ષર હજુ પણ મોરપગલાં માફક સાચવીને રાખ્યા છે. ગુજરાતી સાહિત્ય જ નહીં પણ અન્ય કળાઓના નામાંકિત કળાકારોનો પણ એક ગૌરવભર્યો મેળાવડો જામ્યો હતો ત્યારે. ગુજરાતના ગામેગામથી સાહિત્યકારો ત્યાં ઊતરી આવ્યા હતા. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ એ ગુજરાતીભાષીઓની, ગુજરાતી સાહિત્યની એકમાત્ર અને પ્રમુખ માતૃસંસ્થા હોય તેવું નિર્વિવાદપણે, આપોઆપ જ પ્રસ્થાપિત થઈ રહ્યું હતું. અહીં મુંબઈગરા ગુજરાતીઓનો પણ ખાસ્સો જમઘટ જામ્યો હતો પણ એકંદરે દશમાંથી સાત-આઠ વ્યક્તિ સાહિત્યકાર જ હતી. સહુ પોતાની ભાષા માટે, પોતાની ભાષાના સાહિત્ય માટે ઊલટભેર ઊમટી પડ્યા હતા. એ ઉમંગ, એ ઉલ્લાસ આજે પણ રોમાંચિત કરી મૂકે છે.

આ બધી મધુર સ્મૃતિઓને આણંદના ૪૭મા અધિવેશને નંદવી નાંખી. સાહિત્યકારોથી ભર્યાભર્યા વડોદરા , વિદ્યાનગર અને અમદાવાદથી સાવ પાસે અને સુરતથી પણ બહુ દૂર ન કહેવાય તેવા આણંદ નગરના આ અધિવેશનમાં સાહિત્યકારોનો કારમો દુકાળ પડેલો જણાયો. ગુજરાતના ગામેગામના તો છોડો ,આણંદની ૫૦ કિલોમીટરની ત્રિજ્યામાં વસતા સાહિત્યકારો પણ પૂરી સંખ્યામાં આ અધિવેશનમાં ફરકવા ન આવ્યા. બગલથેલામાં કાવ્યપોથીઓ અને આંખમાં કવિતાનાં પતંગિયાં લઈને ઉમટેલા નવકવિઓ ક્યાંયે નજરે ના ચડ્યા. (કેટલા યુવા કવિઓનો ભેટો થઈ જવાની અપેક્ષા હતી મને !) એતો ઘણું જિવાડે શૈક્ષણિક સંસ્થાઓને કે શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓએ સભામંડપમાં મૂકેલી ખુરશીઓને સાચવી લીધી. યજમાન સંસ્થા એન.એસ.પટેલ આર્ટ્સ કોલેજના આયોજનમાં કશી જ કયાશ નહીં. ભાઈ અજયસિંહ અને તેમની ટોળકીએ પૂરા ઉત્સાહ સાથે વ્યવસ્થા સાચવેલી અને ઉમંગભેર સજાવટની રંગોળી પૂરેલી. પણ સાહિત્યકારોની અકળ અને અકળાવનારી અનુપસ્થિતિએ સહુને અંદરથી ખિન્ન કર્યાં. રાત્રિ બેઠકમાં અકાદમી મહામાત્ર હર્ષદ ત્રિવેદીએ તેમની ખિન્નતા જાહેરમાં વ્યક્ત કરી અને જનક નાયકે તો છેલ્લા દિવસની બેઠકમાં પરિષદને તેના અભિગમો મૂળથી બદલવાનું સૂચન પણ કર્યું.

શાની છે આ ઉદાસીનતા? આ અભિગમ આપણને ક્યાં લઈ જઈ રહ્યો છે ? આ એ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ કે જેનું અધિવેશન ૧૯૦૫માં ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠીની અધ્યક્ષતામાં ભરાયું અને ૧૯૩૬માં તેના અધ્યક્ષ મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી હતા ! ગુજરાતી સાહિત્યની જગજૂની અને કેન્દ્રિય સંસ્થાના અધિવેશનની આવી અવદશા ? એ પણ એવા સમયે કે જ્યારે ઠેરઠેરથી ગુજરાતી ભાષાને બચાવી લેવાનાં અરણ્યરુદનો થઈ રહ્યાં હોય ! ભૂગર્ભમાં રહીને વિકસેલાં વૈયમનસ્યો અને વાંધાવચકાઓની આઈસબર્ગની ટોચ સરખી ઠંડીગાર અભિવ્યક્તિ તો નહીં હોયને આ ? આવું થવાનાં કારણો તો ગુ.સા.પ.ના મોભીઓ અને ગુજરાતી સાહિત્યના રાજમાનરાજેશ્રીઓ જાણે, પણ આ ઉદાસીનતા આ લખનાર જેવા અનેકનાં કાળજામાં કરચ થઈને ખૂંચી રહી છે. જય જય ગરવી ગુજરાત ગાતો ગુજરાતી સ્હેજ ઝંખવાયો છે આજે .

જોકે આવાં આયોજનોના ઉદ્દેશ્યો અને આયોજનરીતિઓ વિષે પણ આપણે ફેરવિચારણા કરવી રહી અને સંસ્થાકીય ઢાંચાઓથી આયોજનનાં ખોખલાં માળખાં તો ઊભાં કરી શકાય છે પણ તેમાં ભાગ લેનારાઓનો ઊજમ ઊભો નથી કરી શકાતો તે પણ સમજવું રહ્યું. આ તકે બકુલ ત્રિપાઠીએ તેમના અધ્યક્ષકાળમાં કહેલી ગુ.સા.પ.ને જિલ્લા અને તાલુકા સ્તરે લઈ જવાની વાત યાદ આવે છે. આ વાતને પછીથી ડીપ ફીઝરમાં મૂકી દેવાઈ. આપણી વ્યાવહારિકતાએ આપણને તાર્યાં છે તેમ માર્યાં પણ છે.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદે તેનો ગૌરવપૂર્ણ દરજ્જો જાળવવા અને સર્વસ્વીકૃતિ બનાવી રાખવા કશુંક નક્કર કરવાનો સમય આવી ગયો હોવાની આલબેલ આ અધિવેશેને વગાડી દીધી છે. નર્યા કૃતક, ક્રિયાકાંડ જેવાં આયોજનોથી ગુ.સા.પ. અને ગુજરાતી સાહિત્યનું કશું દળાવાનું નથી.

અધિવેશનમાં વર્ષો બાદ મળેલા કવિ રાજેશ પંડ્યાએ મને ભેટી પડીને અનાયાસે જ મારો શે 'ર સંભળાવેલો : “ ઊભી સ્કાયસ્કેપર સમી શહેર વચ્ચે, ઉદાસીનતા આપણી દોસ્તો.” શું કહું, દોસ્ત ? આ ઉદાસીનતાની ઝીણી ઝીણી કરચો અધિવેશન પૂરું થઈ ગયા પછી પણ મને અંદર અંદર ખૂંચ્યાં કરે છે.

અંતે અધિવેશન દરમ્યાન બનેલ નોંધનીય ઘટના:

વિવેચનની બેઠકમાં મંચ પર વિદ્યમાન હર્ષવદન ત્રિવેદી ,રાજેશ પંડ્યા અને હસિત મહેતાની યુવા ત્રિપુટીએ તેમની સજ્જતા અને વિષયનિષ્ઠાને લઈને ગુજરાતી વિવેચનની આવતીકાલ ઊજળી હોવાની સુખદ પ્રતીતિ કરાવી. (વિવેચનની બેઠકોમાં ભાગ્યે જ પડતી તાળીઓ સાંભળવાનો લ્હાવો પણ મળ્યો !) જ્યારે કવિ હરીશ મીનાશ્રુની કલામંડિત સૂક્ષ્મ કેફિયતે અને કવિ મનોહર ત્રિવેદીની નિર્ભેળ અને ખુલ્લા દિલની પોતીકીએ સહુનાં દિલ જીતી લીધાં.

જય હો .. જય ગરવી ગુજરાત.

યોગેશ વૈદ્ય

તારીખ : ૩૧ . ૧૨ . ૨૦૧૩

○ ધર

જિંદગીને કંઠે વીંટાળીને ચાલતી જુહૂની ભીની સાંજ જેવી ગૃહિણી
સમુદ્રતટે લટાર મારીને ધરમાં પ્રવેશી ત્યારે
રમતાં બાળકોના કોલાહલ જેવાં ફૂલછોડ કેવાં મધમઘી ઊઠ્યાં હતાં !
ધરના સભ્યો સાંજે ઘેર આવતાં કેવી મીઠાશથી પિંજરનો પોપટ આવકાર આપતો હતો !
જુહૂની વીથિકાઓનાં વૃક્ષો, પર્ણો અને પુષ્પો પર આગિયા ચમકતા હતા-
જાણે આકાશના તારા અહીં રમવા આવ્યા હતા !
પરીકથાનાં પંખીઓ ભીની પાંખો ફફડાવતાં હવે
આંબા અને શિરીષ વૃક્ષો પરના માળામાં ગોઠવાતાં જતાં હતાં.
ઘાસ પર ઊડતાં તીતીઘોડા જેમ ધરની કન્યાઓનાં સ્વપ્નો ફૂદાફૂદ કરતાં હતાં !
સ્વપ્નમાં શ્રાવણની જ્યોત્સ્નામાં જાણે સી-ગલ્સ ઊડતાં ઊડતાં
પ્રેમગીતની પંક્તિઓને ચાંચમાં પકડવા ગેલ કરતાં હતાં...
સમુદ્રનાં ઉછળતાં મોજાંમાં લાવણીનાં ગીત પ્રલંબ લયમાં સંભળાતાં હતાં !

વિશ્વ આખાનો પ્રેમ જાણે આ કન્યાઓનાં વક્ષ:સ્થલમાં હોલાની જેમ ધૂ ધૂ કરે છે -
જાણે પૃથ્વી વિલાની બારીમાં બેસીને કાવ્યપઠન કરે છે !

ઉપર નક્ષત્રો ટમટમતાં હોય અને જુહૂના લીંબોઈ વિલામાં રાત્રિના લેમ્પ્સ ઝગમગતા હોય
વાંસ અને આસોપાલવ પરથી વરસાદનાં ટીપાં મધમાખી જેમ લેમ્પ્સ ઉપર ગણગણતાં હોય
શુંગારના દર્પણમાં ગૃહિણી વાસકસજ્જા જેમ તૈયાર થઈ પોતાનું મુખ જોતી,
કોઈ પ્રેમગીતની પંક્તિ ગણગણતી જુહૂના સમુદ્ર પરથી આવતી લેરખીનું
સ્વાગત કરવા બારી ખોલી ઊભી હોય અને ભીના કાય પર
આંગળીથી કોઈનું નામ લખી સ્મિત કરતી હોય -
ત્યારે કવિતાના શબ્દો ગોઠવાઈ જાય છે પોર્ટિકોમાં પુષ્પોની પાંડુરલિપિ જેમ...!

પરોઢે શતાબ્દીઓ વીંધીને એક તારો પલંગ પર પોઢેલી ગૃહિણીને ઢંઢોળે છે!
સવારનો કોમળ તડકો રાત્રિની વિશ્રંભકથાને સાંભળતો પ્રવેશે છે બેડરૂમમાં
પછી દાદર ઊતરીને આવે છે બાનાં ચરણોને સ્પર્શ કરતો પૂજાના ઓરડામાં
ને ઠાકોરજીના મોરપીંછ પર રમતો રમતો સૂરદાસજીનું પદ ગાતો જાય છે !
વહેતાં ઝરણાં જેવાં લીલાંછમ તૃણો પર ઊભીઊભી નાનકડી શેફાલી જુએ છે કે
એક ખિસકોલી પૃથ્વીના દડાને એના ઝીણા ઝીણા પગથી દોડાવતી ગેલ કરે છે !

○ યશવંત ત્રિવેદી

○ રસ્તાઓ - ૧

રસ્તાઓ કશે જતા નથી પોતે, પણ
તમને જવા દે છે રસ્તાઓ દૂર ને દૂર
પોતે તો રોકાઈ જાય છે જ્યાંના ત્યાં કાયમ
તમને રોકતા નથી કદીય
રસ્તાઓ રાલેગંજ ને ડેલહાઉઝી
રસ્તાઓ જેરુસલેમ ને જેસલમેર
ઠેરના ઠેર તે ઉદાસ એકલા સૂનમૂન
એમને ય ગમે છે પેલા માદક મારક
રૂપાળા રમ્ય ને કાતિલ વળાંકો....
જનારનો જનરવ ને દૂરનો પગરવ
એકલતા લલાટે લખાવીને લાવ્યા છે પોતે તો
એટલે દાઝના માર્યા દોડે છે ને -
પ્હાડ ચઢી ખીણોમાં ઢોળાઈ જાય પાછા....
તમે રસ્તાઓની પીડાને જાણતા જ નથી -
તમારી આશા એષણાઓના રેલાઓ છે એ તો
વખતમાં વિસ્તરેલા વેલાઓ છે -
આ રસ્તાઓ પગ છે પગ !
ને એ જ તમારું જગ છે... જ...ગ...!

○ મણિલાલ હ. પટેલ

○ રસ્તાઓ - ૨

બાહુઓ ફેલાવી બાથ ભરતા મિત્રો જેવા
આ રસ્તાઓ ગમે છે મને
પાકા રસ્તાઓ વધારે પાકા હોય છે
આપણને ડાબે મૂકીને એ મારા વ્હાલા
જમણે ફંટાઈ જાય છે ડાઉનટાઉન તરફ...
બૂટેડ સૂટેડ રમત રમાડતા -
સફેદ ને પીળા પટ્ટાઓ પ્હેરીને !
રસ્તાઓ જનમાં હોય કે વનમાં
પોતે અદબ વાળીને ઊભા રહે છે
ને આપણને નાહકના દોડાવે
મેળવે ભેળવે ભૂલોકની ભૂગોળમાં
નબળી ક્ષણે છૂટા પાડી દે પોતાથી -
પોતાનાંથી પણ ....!
ચોરાહા પર છાનામાના
કઠોર થઈને કોસે ચઢાવે
જઈ જઈને જેરુસલેમ
પાછા આવે છેક બારણે
પુનઃ બોલાવવા - બાપડા !
આપણા વિના
એમનું કોણ છે આ જગતમાં ?!
રસ્તાઓ મને બહુ બહુ -
બહુ ગમે છે મને રસ્તાઓ !

○ મણિલાલ હ. પટેલ

○ બાર રાશિની કન્યાઓમાંથી

મન્દાકાન્તા - સોનેટ

આઘા એષા લખમી ઈતરા અંતરા ઈવ ઈન્દુ
વુંદા વિદ્યા વિમલ વરદા ઉત્તરા વૃત્તિ બિન્દુ
ઘોષા છાયા ક્ષિતિજ કુશલા કામિની કાન્તિ કેના
હંસા હેતા હલક હસિતા હારિતા ઋતુસેના
ટીના મીના મુનમુન મિષા મારિષા મૃદુ મિત્રા
પીના પૂજા પલક પુનિતા પારુ પ્રિયા પવિત્રા
રમ્યા તૃષ્ણા તરલ તિમિરા રેવતી રેણુ રક્ષા
નિવ્યા નિત્યા નૃપલ નમિતા યામિની નીતિ યક્ષા
ભાષા ભૂષા ધૃપલ ભૂમિકા ભૈરવી ભ્રાન્તિ ફેના
ખમ્મા જિઝ્ના જલજ જુથિકા ખેવના જ્યોતિ જેના
શોમ્યા શૈલી ગઝલ ગરિમા શાશ્વતી શીલ શેબા
દિવ્યા ચંદા દુકુલ ઝરણા ઝંખના ઝીલ ઝેબા

-એ કોઈરી મુદ્દલ પગલી આંગણે હોત દીઠી
ચૂતી આંખે જનનીય કદી સ્નેહથી જોત પીઠી

○ મનોહર ત્રિવેદી

○ તારે ત્યાં

તારે ત્યાં બાર બાર વરસે છે મેઘ : એને ફાવ્યું ના આભ મારું ઘેરવું
મારી આંખોને ક્યાં ક્યાં હું ફેરવું !

કાળાં ડિબાંગ હોય તારા આકાશમાં વાદળને વળ ખાતી વીજ
એવી કઈ માનતાઓ માની છે ? મેળવી છે એવી કઈ જાદૂઈ ચીજ ?

આજીજી સાંભળીને આવે દેમાર એવા મેઘ ઉપર નજરું ના ઠેરવું

એક ઊંચો મ્હેલ એમાં અત્તરનો છાક છતાં ફૂંડે તું રોપે છે થોર
અહીંયાં તો ઘોઘમાર બાવળને કેર વળી આઝેરું બોરડીનું જોર

મારા મલકને આટલું તો ફાવે છે : રણ વચ્ચે શું ઉઝેરવું ?
તારે ત્યાં બાર બાર વરસે છે મેઘ : એને ફાવ્યું ના આભ મારું ઘેરવું

○ મનોહર ત્રિવેદી

○ વિદાય

આવજો તો કહેવાનું હોય નહિ સોનરેખ,
આવજો તો કીધું અમે આંખથી.

પાંચ-સાત પાંચીકા જેવાં સંભારણાં,
ફૂણી કુંપળ શાં રતૂબડાં સભારણાં,
જીરવ્યાં જીરવાય નહિ એવાં સંભારણાં,
મૂકતાં જાજો ગલીના નાકે.
હૈયાની માટીની ભાંગી ભીનાશમાં
સળકે તો ફેંકજો આ કાંઠે.

જીવતરનો આરો તો ભાંગીને ભૂકો થઈ
ખરતો રહેશે હવે યાદથી.
આવજો તો કીધું અમે આંખથી.

લ્યો, ઝાંપા સુધીની આ વારતા તો કહેવાતી,
જાન ઉઘલીને તમે જાતા.
રુદિયાના ઢોલ તો વાગે, વાગીને હવે
ફાટફાટ થઈને તરડાતા.

તરડાતા ઢોલની દાંડી બનીને હવે
દા'ડાઓ પડઘાશે શ્વાસથી
આવજો તો કહેવાનું હોય નહિ સોનરેખ,
આવજો તો કીધું અમે આંખથી.

○ રસિક દવે 'બેહદ'

આ ગીતને સુગમ સંગીતના ઊગતા અવાજ શ્રી પીયૂષ દવેના સ્વરમાં
સંગીતમઢ્યું ડાઉનલોડ કરવા આપેલ કડીને ક્લિક કરો.

<http://www.yogish.co.in/wp-content/Nisyandan/AAVJO.mp3>

○ શૈશવ

સ્હેજ ખખડાવું જો ગજવામાં લખોટી
કે તરત આ પીઠ પર વીંઝાય સોટી

વેત પાટી-પેનનો થઈ જાત વીઠલા !
તું જીવ્યો ના હોત સપનાંઓ રજોટી !

ત્રીસ વર્ષો સ્ફૂલ ખોલી બેલ માર્યા
વૃદ્ધ મૂળજીને તો અસ્સલની હથોટી

એક ધૂજતો હાથ, કફની, ચોક, ચશમાં :
એણે માંડેલી રકમ શું સાવ ખોટી ?

સ્નાન કરવું એટલે સીધો ધૂબાકો
ના ચળકતો બાથરૂમ ના લક્ષ ગોટી

સીમ આખીની ઊપજમાં સોળ નકરા
ને ચૂકવતા લોક આંસુમાં વિઘોટી

એક ભડકાભેર ભટકું છું ત્રિભેટે
દોસ્ત, છોડી નાંખ ખીજડે ભૂત ચોટી.

○ યોગેશ વૈદ્ય

○ સુરંગકાંડ

શબ્દકોશ કહે છે કે
સુરંગ એટલે જમીનમાં કરેલું ભોંયરું.
સ્ત્રીલિંગી સુરંગમાંથી અર્થ ગબડતો ગબડતો
ઢળે નપુંસકલિંગ ભોંયરામાં !
ભોંયરું એટલે ભયની ભોં, ખટપટ કંઈક સંતાડવાની,
અસ્પષ્ટતા અને અંધારું અને મૂંઝારો.
સુરંગ શબ્દ વંચાતાં જ છળી પડે મન
શું નીકળશે સુરંગમાંથી કે ક્યાંથી ક્યાં લઈ જશે આ સુરંગ ?
કેટલાય સમયોની કેટલીય સુરંગોમાંથી ફૂંકાય ખોડ ઓચિન્તો.

પણ બધી જ સુરંગો જોખમી નથી હોતી.
ભણતરની સુરંગમાંથી જ કારકિર્દીને છેડે જવાય છેને ?
ખભે દફતર ભરાવીને પગ ભેરવતાં ભેરવતાં
ક-મને નિશાળે જતાં હોઈએ ત્યારે ખબર ન પડે
કે એવી સુરંગમાં થઈ રહ્યો છે પ્રવેશ
જેને બીજે છેડે નકરું અજવાળું જ અજવાળું.
તરુણાઈની સુરંગમાં દડબડ કરતાં પેસીએ
કે નીકળીએ બહાર યૌવનમાં.
યૌવનની સુરંગમાં મહાલતાં મહાલતાં ઢળી પડીએ
ઉંમરના ઊતરતા રમ્ય ઢાળમાં.
રોજરોજ ઘેરથી નીકળીએ કે
ઘરમાં રહીનેય
પેસી જઈએ રોજિંદાં કામકાજની સુરંગમાં.
એ સુરંગને બીજે છેડે રાહ જોતી હોય રળિયામણી સાંજ,
કલ્લોલ અને નિરાંત હરી લે આપણો થાક.

પ્રેમની સુરંગમાં થઈને જ કશીક હાશમાં સરી જવાય.
એમ બધી સુરંગોથી થોડું ડરાય !

○ રમણીક અગ્રાવત

○ ઈર્ષા

મને ખબર નથી હોતી
ને મારો જ કોઈ અંશ
મારી જાણ અને કાબૂ બહાર
બળી રહ્યો હોય છે.
કોઈ અદૃશ્ય પાશ કસીને બંધાતો હોય પળેપળ.

એક નાગણને મેં પાળી છે મારી અંદર
એ મને ડંખ્યા કરે છે વારંવાર
કોઈ વશીકરણથી દોરવાયો જાણે
એના નવા નવા ડંખને ઝંખ્યા જ કરું છું.

કોઈનાં સુખ આવાં લીલાં કાય જેવાં
કેમ દેખાતાં હશે ?

○ રમણીક અગ્રાવત

○ અંધારવેધ

કફનઓઢી જિંદગીને ખભો દઈ
ખિન્ન આરસી જેવાં મોઢાં લઈ
પાછા ફરે મુડદાલ ડાઘુઓ.
ખભા તંગ કમાન આંખ સ્મશાન
કુહાડી પરથી ટપકતા પાણીની ધારે
ટેરવાં પર ચોટેલી યાદોનું ધી ઉતારે.
મૃતકનાં હાથમાં મૂકવાનું રહી ગયેલું
મધ્યાહનના સૂર્ય જેવું ચિલ્લર
ઉનાળાનાં તગતગતા આકાશ જેવા ખમીસના
ખિસ્સામાંથી મોઝેક ફર્શ પર પટકાય
ખાટલા નીચે ઘેરાતી ઘરડી અમાસમાં ઓસરી જાય.
ચાંડાલના મહા તવેશાથી ચૂરચૂર થયેલી ખોપરીમાંથી
વહેતો આદિમ અંધકાર
મોતિયાની જેમ પાંપણો પર ઘેરાય.

જે જન્મતો નથી, મરતો નથી
બળતો નથી, ભીંજાતો નથી, સુકાતો નથી છેદાતો નથી તે છે અંધકાર
એક આત્મા છે અંધકાર
આત્માનો અંધકાર અંધકારનો આત્મા છે.
આત્માની ભાષા અંધકારનું વ્યાકરણ
ખરડાયેલી હસ્તરેખામાં અંધકારનું વિવરણ.
મૃત્યુની શક્યતા તથા મૃત્યુનું
આ ચિતાસમાન ફૂટપાથ પર એટલું જ મહત્ત્વ છે જેટલું

એના પર સૂતેલા હૃદવાતા રક્તપિત્તિયાનાં
 ખરી ગયેલા નાકમાંથી વહેતા ઉચ્છવાસની હૂંફનું કે
 એના સડી ગયેલા સપનાંમાં બળતા તાપણાનું.
 નિશાયરની બળતી આંખે હું રાતના ઘસી આવતા કાળોતરાને જોઉં છું
 પણ મારા ગ્રહો અને ઉપગ્રહોની ગતિ વાંચી શકતો નથી.
 એ ઘેરી કાળાશનો નથી હું સ્વીકાર કરી શકતો કે ખુલાસો આપી શકતો
 એટલું ચોક્કસ કહીશ કે પોષની રૂપેરી ટાઢ થકી
 રોમાંચિત થયેલા ડામરના રસ્તાની ચામડી પર હું જન્મેલો.
 હું કોઈ લોકોત્તર પુરુષ નથી, કોઈ વીરાંગના નથી
 કે નથી કોઈ અજાતીયતાનો અવતાર
 જે ભવિષ્યમાં આંખે ડાબલા બાંધી ધૂમતી ધરાને સાચો માર્ગ બતાવશે.
 હું તમારી કાળી ચાને તળિયે બેસી ગયેલો નીંગારો છું.
 શાકાહારીઓમાં હું ઇયળ છું.
 માંસાહારીઓમાં હું જૂ છું.
 ગોપિત રહસ્યો પામવાનું મને અ-માનવીય વરદાન છે.

મૃત્યુ
 નેવેથી અચાનક લથડી પડતું કોઈ કબૂતર નથી
 મારી જમણી આંખની ક્ષિતિજ પર બેઠેલું દે-જાવુ છે.
 તો ઇચ્છામૃત્યુ
 બાણશૈયા પર કણસતી બલિદાનની ભવ્ય મૂર્તિ નથી
 મોભે લટકતી વિવશતાની લાશ છે.

જાણું છું કે મારા મૃત્યુ સમયે મહાઘંટ નહીં વાગે
 કાળા-સફેદ ધુમાડા નહીં યોજાય
 પણ પ્રાણત્યાગ માટે હું પ્રલય પછીની એ ઘડીની રાહ જોઈશ
 જ્યારે નવસર્જનનો નકશો તૈયાર કરવામાં આવશે
 જ્યારે મારી પડખે કોઈ અજાણ્યું વિકરાળ જનજનાવર આકાર લઈ રહ્યું હશે.
 જ્યારે શબ્દોના પુરાતત્ત્વવિદો ઊંઘા પગે
 સૂની શેરીઓને છેડેથી અનિમેષ તાકતા
 ઉકરડાનું ઉત્ખનન કરી મૌનનાં અવશેષો ખોળી કાઢશે.

○ હેમાંગ દેસાઈ

○ ગઝલ - ૧

રાતોરાત પ્રસિદ્ધિ આપે એવી ગઝલો શું કહેવી ?
ભીતર લગ જઈને ના વ્યાપે એવી ગઝલો શું કહેવી ?

સૌની ફૂટપટ્ટીમાં બેસે તોય ઊંચેરી વેંત રહે
ખુદનું પાણી ખુદ ના માપે એવી ગઝલો શું કહેવી ?

નવલા શબ્દો, અર્થ નવેસર શોધી કાઢો - તો જ થશે
એ જ પુરાણો સ્વર આલાપે એવી ગઝલો શું કહેવી ?

લ્હાય બળે જ્યારે ભીતર ત્યારે એ આવે છે હોઠે
કોરા કાગળને સંતાપે એવી ગઝલો શું કહેવી ?

પહેલાં ઝાલે હાથ પછી મારે ધક્કો એ ચાલે નહિ
ઊંડી ખીણ તરફ વિસ્થાપે એવી ગઝલો શું કહેવી ?

○ ડૉ. નીરજ મહેતા

○ ગઝલ - ૩

ખીણની ધારે પડેલાં વલ્કલો કોનાં હશે ?
કાળખંડે સાચવેલાં વલ્કલો કોનાં હશે ?

રમ્ય અંગેથી સરેલાં વલ્કલો કોનાં હશે ?
કૌમુદીમાં ઓગળેલાં વલ્કલો કોનાં હશે ?

આભમધ્યે મેઘ ગોરંભાય એવી હર ક્ષણે
જે ફરીથી મઘમઘેલાં - વલ્કલો કોનાં હશે ?

માત્ર દૃષ્ટિપાતથી ખરવા તરત લાગે એવાં
સ્પર્શનાં રત્નો મહેલાં વલ્કલો કોનાં હશે ?

જેટલાં માઈવસભર એથી વધુ પાવિત્ર્યતર
મ્હેકથી પણ થાય મેલાં...વલ્કલો કોનાં હશે ?

○ ડૉ. નીરજ મહેતા

○ ગઝલ - ૨

એક આખો દી' ફરી પૂરો થયો
કેટલી પળનો ફરી ચૂરો થયો

જો, સ્મરણની વાદળી વિખરાઈ ગઈ
આભનો ટુકડો ફરી ભૂરો થયો

એકલા- તારા વગર- ચાખી હતી
સ્વાદ એથી સાંજનો તૂરો થયો

રોજ અફળાયો સમય ઘણ થઈ મને
'હું' શિલાનો એમ વેફૂરો થયો

સૌ પ્રથમ ભીતર થયા કોલાહલો
એ પછી તો શે'ર આફૂરો થયો

○ ડૉ. નીરજ મહેતા

○ જીવી જઈશ.

નફરત ને પ્રેમ વચ્ચે હંમેશા જીવી જઈશ
પણ દૂર ન થા, દૂર થઈશ તો મરી જઈશ

તું મારી સામે જુએ તો લાગું શિખર ઉપર
ને આંખ ફેરવે તો નીચે ઊતરી જઈશ

એ તારી જાત છે ને એમાં મારી જાત છે
તો શું થશે એમાંથી અગર નીકળી જઈશ

કહેવાય કોને સુખ અને દુઃખ શું વળી ?
હું ભાવ ને અભાવથી આગળ વધી જઈશ

કોઈ તરફનો ઢાળ નથી કે વહી શકું
સમથળ જમીન પર છું અને ત્યાં રહી જઈશ

○ સ્નેહા પટેલ

○ ભરમ તૂટ્યાં

માનીતી વાતના મરમ તૂટ્યા
હું તો ના તૂટી બસ ભરમ તૂટ્યા

મનને ભેદી અને નિયમ તૂટ્યા
મેં લીધેલા બધાંય સમ તૂટ્યા

પગલે પગલું મિલાવીને ચાલ્યાં
અધવચાળે જ કાં કદમ તૂટ્યાં

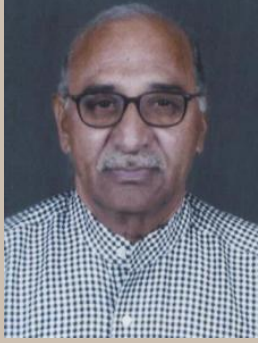
વાદળો જેમ આંખ વરસે છે
જાણે ભીતરનાં સર્વ ગમ તૂટ્યાં.

○ સ્નેહા પટેલ

* શ્રદ્ધાંજલિ *

ઈંદુ પુવાર

૧૯-૦૧-૧૯૪૦ ૧૦-૧૦-૨૦૧૩

Private Poet

What is private for the poet?

What is not private for the poet?

Everything is private for the poet.

Everything is not private for the poet.

હું જાહેરમાં છીંક, બગાસું મારી સ્ટાઈલથી ખાઉં છું
બીડીઓ પીઉં છું સાચું જુકું બોલું છું ન કરવાનું ઘણું બધું કરું છું
પાંચ પંદર પચીસ મિત્રો હોય ત્યારે ગાળ પણ સ્વસ્થતાથી બોલી શકું છું
પ્રત્યક્ષ ને પરોક્ષ બંને સાથે ડાયલોગ કરી શકું છું
ઉભય સાથે વાતચીત દ્વારા સંબંધ સ્થાપું છું જાહેરમાં
સ્વભાવની શેખીની વાત છે બધી
ખુલમખુલ્લા છું નગ્નતા મારું સાચું રૂપ છે એની ખબર છે
તોય સાત આઠ નવ પડદે વીંટાયેલો છું
દરેક પડદે મારાં visual જોતાં જોતાં આડો પડ્યો છું
ફરી પાછી સ્વભાવની શેખીની અથવા ફેખીની વાત
આ શબ્દો સાથેના સંબંધો આપણે જોડ્યા મનગમતા અર્થ આપ્યા
માણસમાત્ર ભૂલને પાત્ર
ક્ષમા વીરસ્ય ભૂષણમ્
આપણે આપણી સગવડોને સીડીએ ચઢાવી રાખી છે ઇચ્છીએ ત્યારે
સીડી ઊંચકી લઈએ છીએ કે માંડીએ છીએ.
હું મારા રાજમહેલના દ્વારે ઊભો છું
એક્સાઈટમેન્ટ આખા દેહે કાળો કામળો ઓઢી બહાર નીકળે છે
હું એના પડછાયા દાબતો ચાલ્યો જાઉં છું, એકધારી રીતે ચાલ્યો જાઉં છું,
ચાલ્યો જાઉં છું.

(કવિના એક પ્રલંબ કાવ્યનો પ્રથમ અંશ)

* શ્રદ્ધાંજલિ *

રતિલાલ ચંદરયા

તા.૧-૧૦-૧૯૨૨ તા.૧૩-૧૦-૨૦૧૩

(લેટિન અમેરીકાની કવયિત્રીઓનાં કાર્યનો પ્રતિનિધિ સંગ્રહ **These are not sweet girls** ના આમુખનું ગુજરાતી ભાષાંતર શ્રી હિમાન્શુ પટેલ દ્વારા કુલ ત્રણ હપ્તાઓમાં આપ સમક્ષ મુકાઈ રહ્યું છે, જેનો આ ત્રીજો અને અંતિમ હપ્તો છે. લેટિન અમેરીકાની કાવ્યપ્રવૃત્તિ અને કવયિત્રીઓ વિષે ઘણી રસપ્રદ માહિતી આ લેખ દ્વારા આપણને મળી રહે છે. - સંપાદક)

○ ચંદ્રનું શબ

ધરતી કઠણ છે
તારાં પગલાં માટે
તારા પડછાયાની કડી
નહીં કે અભ્ર કબરની
જ્યાં તમે શોધો ચંદ્રનું શબ
વા ભોંયરું જ્યાં તમે સંતાડો
વિસ્મૃત નિમિત્ત
સંસ્મૃતિના બેસૂરા લય વચ્ચે.
ઉઘાડી છત્રી તળેના
પુરુષો વચ્ચે તારું સ્થાન ખોઈશ નહીં.
દરેક કલાકે ઉજાશ
ઉંદરનાં રહસ્ય તોડે
મીંચેલી આંખે રાહ જોતી
બિલાડીમાં.

○ The moon's cadaver

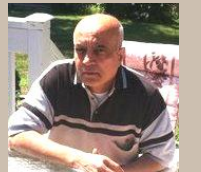
The earth is hard enough
for your footsteps
the clue to your shadow
not the cemetery of clouds
where you look for the moon's cadaver
or the basement where you hide
forgotten causes
between the dissonant chords of memory.
don't lose your space among men
beneath their open umbrellas.
each hour
daylight disturbs the secrecy of its mice
for the cat that lies in wait.

○ ક્લેરા સિલ્વા

○ Clara Silva - Uruguay, 1908-1976

[ફેમિનિઝમને સમર્થન કરતી અને લેટિન અમેરીકામાં અતિવાસ્તવવાદ (સરિયાલિઝમ)ની શરૂઆત કરનાર પહેલી લેખિકા, સાહિત્યમાં વલણાત્મક સર્જક સ્વરૂપે ઓળખાય છે. એના મતે પુરુષના આધિપત્ય કરતાં શબ્દ વધારે સ્વરૂપાંતર કરતું માધ્યમ છે. તેથી સ્ત્રી અને શબ્દ વિશે નવ્ય દ્રષ્ટિકોણ કેળવવા ઉત્કટ પ્રયોગો અને અસાધારણ અભિવ્યક્તિનો આકાર શોધતી આ નવ્ય કવયિત્રીઓ છે.]

(ગતાંકથી ચાલુ)

‘મારી નજીક’ વિભાગ એવા ધ્વનિથી સંલગ્ન છે જે, પહેલી નજરે, વલણ અને મૌલિકતાથી ભિન્ન છે. મેગેલી એલબૌ, ક્યુબન કવયિત્રી, હાલ ન્યુયોર્ક નિવાસી; એલેડ ફોપા માનવ અધિકાર ચળવળમાં હતી, ગ્વાટેમાલાથી જે સાઇઠના દાયકાના પાછલા ભાગમાં ખોવાઈ ગઈ. જે અસાધારણ વસ્તુ છે આ વિભાગની તે એ અવાજોનું આ જડાવકામ છે, જે ભાઇ-બેનપણાનો અનુભવ છે. આલ્ફોનસીના સ્ટોર્નિ બળવાખોર ગણાઈ હતી, આર્જન્ટીનાના રૂઢિવાદીઓ માટે ઉદ્દામવાદી, ચિલેની ગેબ્રિયાલ મિસ્ત્રાલ,

સમોવડી લાગી, જે સેન્ટ મધર તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામી હતી, છતાં સ્ટોર્નિના કાવ્ય રૂપક અને અર્થની દ્રષ્ટિએ મિસ્ટ્રાલના સર્જન કરતાં વધારે પારંપરિક છે; મિસ્ટ્રાલ માનવ અધિકારોની સમર્થક હતી અને રેડ ઇન્ડિયનો વિશે બોલનાર, જે વાત ફેશન થઈ જાય તે પહેલાં. આઈડા કાર્તાજેના ડ પોર્તાલાટીન , ડોમિનિકન રિપબ્લિકની ખૂબ વિલક્ષણ સર્જક હમેશાં અત્યાધુનિક કલાકાર ગણાવાઈ છે છતાં આ કાવ્યોમાં સામાજિક માતૃત્વપણાનું ગાઢ વળગણ દેખાય છે. ઉપરાંત આ વિભાગમાં ક્યુબાની નેન્સી મોરેહોનનાં કાવ્ય છે, ટાપુની વિલક્ષણ કવયિત્રી જે ક્યુબાના બળવાની પ્રખર સમર્થક હતી; પણ આ સંકલિત કાવ્યમાં વાંચનાર જોઈ શકશે મોરેહોનના ઉર્જાતત્વમાં એની અગાઉના રાજનૈતિક કાવ્ય કરતાં કશુંક ભિન્ન. માતૃત્વના કાવ્યથી હવાનાનું ભૂતકાળ આવાહન, ગુમાવ્યા વિશે બોલે અને છતાં પોતાના સ્વપ્નથી ટાપુને દંતકથનાત્મક નવ્ય વિસ્તાર અપાયો. મિસ્ટ્રાલનાં રૂપકોમાં સંસ્કૃતિની ચોકઠાબંધતા એનાં માતા, સ્ત્રી અને બાળકોનાં કાવ્ય શિક્ષકના પોતાના બાળકોનાં ભાવિ ઊંડા આદર્શથી આગળ લઈ જાય છે. આ સંગ્રહમાં મિસ્ટ્રાલનાં જે કાવ્ય સંકલિત છે તેમાં આપણે જોઈએ છીએ એની સશક્ત કલ્પકતા અને રૂપકાત્મક ભાષા એની ઝીણવટ આધારિત. એના સમકાલિન સ્ત્રી સર્જકો દ્વારા અપનાવેલી કાવ્યાત્મક ભાષા સાથે સંલગ્ન રૂઢીગત રૂપકોને વારંવાર ઉઠામે છે. મિસ્ટ્રાલની બાની, અદભૂત કથની અને કર્ણપ્રિય હાલરડાંમાં રજૂ કરે છે, એલેડ ફોપા સમકક્ષ સંભળાય છે, જેણે સ્વકમાં પોતાનાં બાળકોનો ધ્વનિ અને જે સ્ત્રીએ બાળકો ગુમાવ્યાં છે તેની વેદના સાંભળી છે. ફોપા અને મિસ્ટ્રાલ આ કારણે પ્રસૂતિ અને શારીરિક અનુભૂતિનું સંધાન કેળવે છે. પોર્ટ રિકોની મારિયા આરિલ્લાગાનાં ઊર્મિ ગીતોમાં રૂઢીગત માતૃત્વની દ્રષ્ટિ બળકટ પદ્ધતિ થઈ જાય છે, જે સ્ત્રીઓનો પરિચિત સંવાદ, સ્ત્રીઓને સાંકળી રાખતો, જેણે સ્ત્રી-શક્તિ આપી છે એમના સાથી બહેન, કવિ અને દ્રષ્ટા તરીકે. આરિલ્લાગા 'સ્ત્રી ગેરિલા'નું રૂપક ઉપયોગમાં લઈ સ્ત્રીનાં કાવ્ય પ્રતીકાત્મક આકારને એના જ્ઞાન અને ભાષાથી માન્યતા આપે છે.

‘સાંભળી શકાતું અરવ’ આ સંકલન પરિપૂર્ણ વિભાગ છે. ૭૦ના દાયકાની શરૂઆતમાં માનવ અધિકાર ચળવળમાં સ્ત્રીઓનો બળકટ હાથ હતો. એમાંની ઘણી સ્ત્રીસર્જક યુદ્ધ દરમ્યાન લખતી થઈ અને લેખન સત્ય ઉઘાડું પાડવા કર્યું. ઉપરાંત લેટિન અમેરિકાની ભયાવહ સરમુખત્યારીનું નિકંદન કાઢવા. આ વિભાગમાં, સ્ત્રી સર્જકોનાં એ કાવ્ય છે જેમને યાદ છે એમના લુપ્ત મિત્રો અને હણાયેલી પેઢી. અમેન્ડા બેરનગ્યુએર ભયાનક રિબામણી વિશે બોલે છે. જ્યોકોન્ડા બેલી નિકરાગ્વામાં મનગમતું યુદ્ધ કરે છે જે મુક્ત અને છતાં કેદી એક જ સમે. એમાં સેપ્ચુલવેદા-પલ્વીરેન્તી મૃત્યુ અને વિદાયના દિવસો અને વાર્ષિકદિનનું પુનર્નિમાણ કરે. આ બધાં સર્જક એવા ખયાલથી સંકળાયેલાં છે કે કવિતા સ્વયં શક્તિનું સાધન છે, પરિવર્તન અને મુક્તિ માટે. હું સંગ્રહ પૂરો કરવામાં જ હતી, મને મેરીડીથ ટેક્સ, પેન્સ વિમેન કમિટીનાં પ્રમુખનો ફોન આવ્યો, તેઓ બલિન્ડા ઝુબીક્યુએતા કાર્મોનાના સર્જન પ્રત્યે ઉત્સાહિત હતાં. ચિલેયન કવયિત્રીનો જન્મ, મારી જન્મસાલ જ હતી એનું તકદીર એને રાષ્ટ્રિય ત્રાસની ગમગીન ઓરડીમાં દોરી ગયું હતું. બલિન્ડા પિનોચેટ ઉગાર્ટેની સરમુખત્યારીમાં અતિ લાંબા કાળની કેદી હતી. જેલમાં એણે ભય અને નિયંત્રણ વિશે કાવ્ય રચ્યાં ઉપરાંત જેલની ભીંતો પાર આશા અને કાવ્યનો વિજયનાદ પણ. ચિલેમાં લોકશાહી આવી તદપર્યંત એ કેદી રહી હતી, હમણાં જ એને મુક્તિ અપાઈ હતી. જીવન અને કવિતા બન્ને વિપદમાં બળકટતા વિશે બોલે છે. એનાં કાવ્ય જીવંત પુરાવો છે શબ્દશક્તિ અને એ દ્વારા સ્વતંત્રતાની શક્યતાનો. એ મહત્વનો ઉમેરો છે અહીં, એ અવાજ અને સાબિતીનો-શક્તિ અને શાશ્વત શબ્દનો, જે મૌન કરી શકાય નહીં. જે શબ્દ પુરુષનો વારસો રહ્યો હોય અને ઉપરાંત જો શબ્દની ઉપલબ્ધિ શબ્દ કરતાં વધારે ગુણાતીત હોય, તો સ્ત્રીઓનું સર્જન, નવાં સીમાંકન સર્જો હજુ કાવ્યસર્જનની નવી તરાહો શોધે છે, ઉચ્ચતર પ્રયોગો અને અભિવ્યક્તિનાં અસાધારણ સ્વરૂપોને ઓળખે છે. ‘ચંદ્રનું મડદું’ વિભાગ એવાં સર્જકોનું આકલન છે જેમણે સ્ત્રી અને શબ્દાર્થે નવ્ય દ્રષ્ટિ રચવા મથામણ કરી છે. આ એ સ્ત્રી સર્જકો છે ઊર્મિગીતો અને ભાષાઘડતરથી કાવ્ય સર્જે છે, જેમાં અસાધારણપણું અને વિવિધતા ગૂંથાયેલાં છે. ચિલેની સિસિલીયા વિકુન્ચાને નવ્ય રીતે કવિતા રચવાનું ભૂત સવાર છે, જે અપૂર્ણતા અને વસ્તુઓ ઉભયાન્વયી અવ્યયોથી જોડી તથા નવા ઘડેલા શબ્દનું ઝીણવટપૂર્વક સુગઠન કરી, એનાં કાવ્ય, સૌન્દર્ય અને લલચાવતી દ્રષ્ટિનું તાકી રહેવું પ્રતિબિંબિત કરે, નવી રૂપરેખા સૂચવે, ઉપરાંત સતત નિર્દેશ્યા કરે કે ભાષા સ્ત્રીસર્જક દેણગી છે. આર્જન્ટીનાની એલેઝાન્ડ પિઝાર્નિકને આ વિભાગમાં સનાતન સ્થાન એના પુસ્તક ‘ધ બોક ઓફ ડાયેના’માંનાં કાવ્ય અને બીજાંથી અહીં આપણે તદ્દન સ્પષ્ટતાથી માણી શકીએ કાવ્યની શોધ અને મર્યાદાભંગ તથા આકાર, એમાંથી જે ઉદભવે:

મારામાંથી હું પરોઢમાં ફૂટી
મારું તન મેં પ્રકાશ પાસે મૂક્યું
અને અવતરવાની ઉદાસી ગાઈ.

મેક્સિકોની,એલ્સા કોસ એવા વિભાગમાં હોવી જોઈએ જ્યાં સ્ત્રીઓ ભાષા અનુસરી શકે તેવા પ્રયોગો કરે છે,એના હિન્દુસ્તાનમાંના અનુભવોને આધારે એણે વિવરણાત્મક કાવ્ય આપ્યાં જે અસામાન્ય રૂપકોથી અનુ-આધુનિક શબ્દ અને રિક્તતા પદ્ધતિનાં હતાં, જેનાથી એનાં કાવ્ય મૌલિકતામાં અચરજ રૂપે આપણને દૂરના પ્રદેશમાં લઈ જવા સશક્ત થયાં હતાં, એવું જ જેનેટ મિલરના કાવ્ય સાથે થયું. ડામિનિકન રિપબ્લિકની જે ખૂબ વિલક્ષણ સર્જક છે, જેનીનાં કાવ્ય પાઠકને નવાં ધબકતા પ્રદેશમાં લઈ જાય જે એની કુશળતાપૂર્વક ઘડેલી બળકટ ઉપમાઓથી શણગારેલી અને નવ્ય સૂરમાં લખેલી બાની છે. ક્લેરા સિલ્વા સાંપ્રત સર્જકોની અગ્રદૂત, પણ સર્જે છે કવિતા બળકટ અને પ્રભુત્વ ધરાવતાં કલ્પનો, અપેક્ષિત પણે ભૂતકાળ અને સાંપ્રતનું પરિવર્તન કરતી. સિલ્વા ઉરુગ્વેમાં મહત્વની સરરિયલ કાવ્યોની આશ્ચર્યકારક સર્જક છે, છતાં અંગ્રેજી ભાષાને એનું સર્જન અજાણ્યું છે. કવિતાના પાઠકોને રોસ્ટીના કાલીનાનાં કાવ્યમાં મળશે બિબ્લિકલ રૂપકો, ખાસ કરી જૂના કરારના.આ કાવ્યોને સ્પેનિશ કવયિત્રીસેન્ટા ટેરેશા ડ હસુસના ગૂઢાત્મક વારસાનું સામ્ય છે. કાલીના પણ એ કવયિત્રી છે જેનાં મૂળ રૂઢીગત યહૂદી રહસ્યવાદ અને પાદરીઓનાં જીવનના પુનઃસમર્થનમાં છે. મેક્સિકોની કોરાલ બ્રાકોનાં કાવ્ય ભૂમિગત(પ્રસ્તર) તત્વ, અદ્રશ્ય અને હજુ અવતરવાનું બાકી છે તેની સાથે સંકળાયેલાં છે. ઉપરાંત આ વિભાગમાં સામેલ છે. અસાધારણ અને કુદરતી દેન પ્રાપ્ત કવયિત્રી જીયાન્નીના બ્રાસ્યી, જેનું સર્જન, એના પોર્ટ રિકોના આધુનિકો સાથે, લેટિન અમેરિકન સરિયાલિસ્ટ સિલ્વા અને પિઝાર્નિકાદિ પેઢી સાથે સંકળાયેલું છે.

‘ચાલો મારી બારીએથી’ વિભાગ વિવિધતાસભર કવિઓનો છે જેમનાં કાવ્ય સંકળાયાં છે ગાઢ અને બળકટ પ્રત્યાઘાતોથી, એમની ચોફેર અને ઇતિહાસ પ્રત્યે જેના સંબંધો(સંદર્ભો) જાતિ વા રાષ્ટ્રિયતા સર્જિત સંધાનપાર લઈ જાય છે. આ વિભાગ મુખ્યતઃ રાષ્ટ્રિય વ્યાખ્યા અને લેટિન અમેરિકન તરીકેની ઓળખ તાગવામાં વ્યસ્ત છે. ‘ઇતિહાસ વંચિત’કાવ્યોમાં બોલિવિયાની બ્લાંકા વિથ્યુશર એ વિચાર દ્રષ્ટાંત સાપેક્ષ કરે છે:

આપણે જવાબદાર જીવવા
અને જન્મ્યાં ત્રીજા વિશ્વમાં
આપણે જે ઇપ્સે ન્યાય
અને જીવીએ દક્ષિણ અમેરિકામાં
આપણે જે મરીએ બોલિવિયામાં
રખડતાં અને એકાકી
આપણે ઇતિહાસ જે લખી શકાય
અને યાત્રી મસ્તક કાપેલાં.

બ્લાંકાના કાવ્ય સાથે પરુની લોરા રિસ્કો જે કહેવાની શક્યતા અને ચોફેરની સ્તબ્ધતા વિશે મનન કરે છે. અન્ય એવો જ ધ્વનિ ગ્વાટામાલાની રોમેલિયા અલારકોં ડ ફોલ્જરનો છે.એનાં કાવ્ય આત્મનિરીક્ષણ અને ઇતિહાસ વગરનાં ઇશુ વિષયક રોજિંદા તત્ત્વોનું સંમિશ્રણ કરે છે. શબ્દ હાંક તરીકે, આહવાન કે અવગણના બેમાંથી એક રૂપક છે જે આ વિભાગમાં કાવ્યોને સાંકળે છે, જેમ રિસ્કોમાં ‘તો તું મારું સાંભળીશ’;

તો તું મારું સાંભળીશ
મેં તારું અરવ ગૂંચવ્યું
મારા શબ્દ થયા
તીણી ચીસ પવન સાથે.

અહીં માગ્દા પોર્ટલનાં કાવ્ય પણ છે, પરુમાં ‘એપિસ્ટા’ પાર્ટીની સ્થાપક યોલાન્ડા બેદ્રેગલના કાવ્ય સાથે. એમનાં સર્જન ગૂઢ ઊર્મિતત્વ અને મનનભર્યાં વર્ણવાયાં છે, એ બન્ને કુદરત, પ્રેમ, અરવ અને રવાલ લયનાં કાવ્ય લખે છે.

આ સંગ્રહનો આખરી વિભાગ ‘સત્તરના ફરી થઈએ’માં અમેરિકાની કંઠસ્થ પરંપરાને લોકપ્રિય કાવ્ય દ્વારા જીવંત રાખે છે. ગાયક-સર્જક વિયોલેતા પારાંના કાવ્યને ચિલેના લોકસાહિત્યમાં વિશેષ સ્થાન છે.એનાં ગીતોમાં આપણે એના વિષમ

તત્વોનું સમાંતર ચાલવું માણી શકીએ છીએ પારંપરિક કથનમાં. સત્તરના ફરી થઈએ અને ખૂબ ઊંચા આકાશને બદલ્યા વિચોલેતા પારાની લેટિન અમેરિકન સંસ્કૃતિ અને તે વિષયક દેણગીનાં ઉદાહરણ છે. આ વિભાગમાં પીટા આમોર, મેક્સિકોની મધ્યયુગીન કવયિત્રી જે હજુ શેરીઓમાં અને કોફી હાઉસમાં ગાય છે અને જેણે ૧૯૦૨માં મેક્સિકન આર્ટ ગેલેરી ચાલુ કરી જેમાં ફિડા* કાહલોએ એનાં ચિત્રોનું પ્રથમ પ્રદર્શન કર્યું હતું.

આ સમગ્ર પાઠ પ્રદેશ ધ્વનિ અને દ્રષ્ટિમાં, કવિતા જાતિનિષ્ઠ સ્વરૂપ શીખવાના અને જીવનના માર્ગ તરીકે ઊપસી આવી. આક્ટેવિયો પાઝે એના નોબેલ વ્યાખ્યાનમાં કહ્યું છે, " ટૂંકમાં હું કવિતાનું રક્ષણ શોધી કાઢીશ, આપણી સદીમાં અવગણેલું, સ્વતંત્રતાના પ્રતિવાદથી અવિચોજ્ય થયેલી " પાઝે એવું પણ કહ્યું હતું, " ભૂતકાળમાં અને વિષમ પરિસ્થિતિમાં કવિએ રાજકારણમાં પણ ભાગ લીધો છે. હું રાજ્ય દ્વારા કવિતા કળા સ્વરૂપ છે એ ઉપયોગનો ઉલ્લેખ નથી કરતો. પોતાના શહેરમાં કવિ મુક્ત સહભાગી થાય તેનો ઉલ્લેખ કરું છું." પાઝના એ શબ્દો આ સંગ્રહના કંપનયુક્ત જડાઉ ધ્વનિમાં સાચા થતા સંભળાય છે. ચિલેથી નિકરાગ્વા, મેક્સિકોથી અમેરિકા, સ્ત્રી સર્જક કેવળ ટકી નથી રહી પણ ખરેખર શબ્દના જાદુઈ વર્તુળમાં નિવાસ કર્યો છે, જે હકીકત છે. એમણે લેટિન અમેરિકન પ્રદેશમાં પોતાનું સ્થાન ઘડ કર્યું જે મોટા ભાગે એમનું અતિ પોતાનું છે. એ સ્થળ જ્યાં શબ્દ સ્વર્ગના ચમત્કારી ચળકાટ જેવો છે.

મૂળ લેખ: મર્જોરી અગોસીન

અંગ્રેજી અનુ. ૧૯૯૩,

ગુજ.અનુ. ૪-૧૨-૨૦૧૩

[http://www.amazon.com/These-Are-Not-Sweet-](http://www.amazon.com/These-Are-Not-Sweet-Girls/dp/1877727385/ref=sr_1_4?s=books&ie=UTF8&qid=1365735543&sr=1-4&keywords=latin+american+poetry#reader_1877727385)

[Girls/dp/1877727385/ref=sr_1_4?s=books&ie=UTF8&qid=1365735543&sr=1-](http://www.amazon.com/These-Are-Not-Sweet-Girls/dp/1877727385/ref=sr_1_4?s=books&ie=UTF8&qid=1365735543&sr=1-4&keywords=latin+american+poetry#reader_1877727385)

[4&keywords=latin+american+poetry#reader_1877727385](http://www.amazon.com/These-Are-Not-Sweet-Girls/dp/1877727385/ref=sr_1_4?s=books&ie=UTF8&qid=1365735543&sr=1-4&keywords=latin+american+poetry#reader_1877727385)

એનાબેલા સિક્વેરા

(Anabela Sequeira)

૦ આ અંકના ફોટોકલાકાર

પોર્ટુગલના મૂળ રહીશ પણ હાલ બાલી- ઈન્ડોનેશિયામાં વસતા ફોટોકલાકાર એનાબેલા સિક્વેરા (Anabela Sequeira) સતત પ્રવાસમાં રહેતા એક અલગારી કલાકાર છે. પ્રવાસમાં જ જીવનની અને કલાની ફલશ્રુતિ પામવાની મથામણ તેમના કામમાં પામી શકાય છે. પોતા વિષે ઘણું ઓછું બોલવાનું અને કલાના પ્રવાસમાં જ રમમાણ રહેવાનું તેઓ વલણ ધરાવે છે. આદી જાતિઓના જીવન અને ઇતિહાસને કેમેરામાં કેદ કરવાનું કામ પણ તેઓ કરી રહ્યાં છે.

તેમનું કામ વેબસાઈટ <http://photo.net/photos/Anabela> ઉપર જોવા મળે છે.

પ્રિય વાચકો,

‘નિસ્ચંદન’ના પ્રથમ અંકનું પ્રકાશન માર્ચ માસમાં થયેલું. ઊભી થયેલી કેલેન્ડર વર્ષ સાથેની વિસંગતિને નીવારવા આ ૧૦મા અંકનું પ્રકાશન ત્રણ માસને અંતે કરી રહ્યા છીએ. ‘નિસ્ચંદન, હવે પછી દર બે મહિને નિયમિત પ્રકાશિત થશે.

- સંપાદક

○ આપના પ્રતિસાદ.....

- નિસ્ચંદન - ૧૦ નિરાંતે વાંચ્યું. તંત્રીલેખ ખૂબ ગમ્યો... તમારી કવિતા સાથેની નિસ્ખતને કારણે.. અલબત્ત આ આખી પ્રવૃત્તિ અને તમારું વૈવિધ્યપૂર્ણ સંપાદન પણ આ વાતની સાક્ષી પૂરે છે.. અભિનંદન... **લતા હિરાણી**
- સુંદર પ્રયાસ...સફળ થયો છે..કવિતા પ્રેમીઓ માટે નવું વિશ્વ ઊઠાડ્યું..ખૂબ આનંદ સાથે લાખ લાખ શુભેચ્છા.- **જીતેન્દ્ર પાઘ. સંપાદક: નૂતન નગરી**
- 'નિસ્ચંદન' વિશે હમણાં જ નેટ દ્વારા ખબર પડી. જૂના અંકો ડાઉનલોડ કર્યા. મઝા આવી. કવિતાઓનું સંપાદન સરસ લાગ્યું. સાથે મુકેલા ફોટોગ્રાફ તો લાજવાબ હતા. સર્જકના નામ સાથે ફોટોગ્રાફ મૂકવાનો ટ્રેન્ડ ગમ્યો. પણ હા, સાથે mail-int મુકાય તો વધારે સાકું. આપનું કાર્ય ખુબ સરસ છે. વધુ પ્રગતિ કરો એવી શુભકામનાઓ. હવેથી આપનો નિયમિત વાચક છું. પ્રિન્ટ આવૃત્તિ નીકળે તો પણ સરસ રહેશે. - **દિનેશ જગાણી 'અલિપ્ત'**
- નિસ્ચંદનનું કવિતાચયન અને કવિતા વિષયક સામગ્રી ખરેખર વખાણવાલાયક છે. પ્રથમ કોટિનાં કાવ્યસામયિકોની હરોળમાં સહેજે બેસી શકે એવા આ સામયિક માટે યોગેશભાઈ અને એમની ટીમને અભિનંદન. આ સામયિક ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ કરે એવી શુભેચ્છાઓ. - **પંચમ શુક્લ**
- 'નિસ્ચંદન' ખૂબ જતનપૂર્વક પ્રકાશિત થાય છે. બેશક રંગે-રૂપે અને સામગ્રીની બાબતમાં બીજાં ગુજરાતી સામયિકમાં નોખું તરી આવે છે. યોગેશભાઈ અને એમની ટીમને અભિનંદન - **ભરત ત્રિવેદી**

○ સાભાર સ્વીકાર

- ભીની ભીની ઝંખનાની કોર (કાવ્ય સંગ્રહ) ઉર્વશી પારેખ, પ્રકાશક – ઊર્મિ પ્રકાશન, પારેખ ક્રિએશન, પારેખ ઇલેક્ટ્રોનિક્સ, ૧૬/સી, ડૉ.આંબેડકર રોડ, પુના- ૪૧૧ ૦૦૧. કિંમત રૂપિયા ૯૦.૦૦
- કાવ્યાનુભૂતિ (આસ્વાદ) : ઉર્વશી પારેખ, પ્રકાશક – ઊર્મિ પ્રકાશન, પારેખ ક્રિએશન, પારેખ ઇલેક્ટ્રોનિક્સ, ૧૬/સી, ડૉ.આંબેડકર રોડ, પુના- ૪૧૧ ૦૦૧. કિંમત રૂપિયા ૨૦૦.૦૦

‘ ઓફિસકાવ્ય વિશેષાંક’

ઓફિસ એ પ્રગટ કે અપ્રગટપણે આપણાં સહુનાં જીવનનો હિસ્સો બની ગઈ છે. ઓફિસોની, વ્યાવસાયિક જીવનની ગતિ-રીતિઓને, તેના પદાર્થોને, સંદર્ભોને અને સંવેદનોને ઝીલતાં કાવ્યોનો વિશેષાંક પ્રગટ કરવાનું નિર્ધારેલ છે. વિષયાનુરૂપ કાવ્યો પાઠવવા કવિગણને ‘નિસ્ચંદન’નું ભાવભર્યું નિમંત્રણ છે - સંપાદક

- સાહિત્યવૃત્ત -

○ આદ્યકવિ નરસિંહ મહેતા સાહિત્યનિધિ (ટ્રસ્ટ) દ્વારા વર્ષ ૨૦૧૩નો 'નરસિંહ મહેતા એવોર્ડ' કવિશ્રી નલિન રાવળ અને કવિશ્રી હરિકૃષ્ણ પાઠકને તા.૧૮-૧૦-૨૦૧૩ના રોજ રૂપાયતન, ગિરીતળેટી -જૂનાગઢ ખાતે પૂજ્ય મોરારીબાપૂના હસ્તે એનાયત કરવામાં આવ્યો.

○ જામનગર ખાતે કવિ સતીશચન્દ્ર વ્યાસ દ્વારા અનુવાદિત, લિપ્યંતરિત બંગાળી ' આગમની ગીતો'ના સંપુટનો(પુસ્તક તેમજ વીડિયો સ્વરૂપે) લોકાર્પણ સમારોહ તા.૧૦-૧૦-૨૦૧૩ના રોજ શ્રી લાભશંકર પુરોહિતના અધ્યક્ષસ્થાને યોજાયો. સર્વશ્રી હરકિસન જોશી તથા મહેશ જોષીની વિશેષ ઉપસ્થિતિ. આયોજન જામનગર બંગાળી સમાજ (દુર્ગાવાડી ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ) તથા શ્રી સતીશચન્દ્ર વ્યાસ અભિવાદન સમિતિનું .

○ ધબકાર-મુંબઈ દ્વારા ગ્રાંટરોડ સ્થિત શ્રી ચેતન ફેમવાલાના નિવાસસ્થાને તા.૧૭-૧૧-૨૦૧૩ના રોજ કવિ પવનકુમાર જૈન અને ગઝલકાર ભીખુભાઈ ચાવડા 'નાદાન' સાહેબને શબ્દાંજલિ આપતો કાર્યક્રમ યોજાયો.

ગઝલકાર શૈલ પાલનપુરી ની અધ્યક્ષતા. શ્રી ચંદુલાલ ફેમવાલાએ પ્રાર્થનાથી ગોષ્ઠિની શરૂઆત કરી. શ્રી આશિત હૈદરાબાદીએ કવિ પવનકુમાર જૈનનાં સર્જન વિશે અને શ્રી દેવદાસ અમીરે નાદાન સાહેબનાં જીવન અને સર્જન વિશે વક્તવ્ય આપ્યાં. શ્રી વિજય મામતોરાએ 'નાદાન' સાહેબની ગઝલ સંગીત સાથે રજૂ કરી. આ ગોષ્ઠિમાં સર્વ શ્રી. આશિત હૈદરાબાદી, દેવદાસ અમીર, શૈલ પાલનપુરી, નવિન શેઠિયા, નિતીન મહેતા, હેમા મહેતા અને ચેતન ફેમવાલા સહિત કુલ ૨૨ કવિ મિત્રોએ પોતાની કવિતાઓ રજૂ કરી હતી. ગોષ્ઠિનું સંચાલન શ્રી ચેતન ફેમવાલાનું હતું.

○ 'નિસ્ચંદન' પરિવારના શ્રી જિતુ ત્રિવેદીને તેમના પુસ્તક 'જોડકણાનું અંતર મંતર જંતર' માટે ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી દ્વારા વર્ષ ૨૦૧૦નો પુરસ્કાર પ્રાપ્ત થયો છે. 'નિસ્ચંદન' પરિવાર કવિશ્રીને અભિનંદન પાઠવે છે.

○ તા. ૨-૧૦-૨૦૧૨ના રોજ બીલીમોરા ખાતે 'સપ્તકલા' દ્વારા કાવ્યગોષ્ઠિ યોજાઈ. અધ્યક્ષતા શ્રી મોહનભાઈ પટેલની. તેમાં સર્વશ્રી જિતુ ત્રિવેદી, કિરણ ચૌહાણ, ખંડુભાઈ ચૌહાણ, હર્ષવી પટેલ, કવિતા મૌર્ય, સપન પાઠક, કુસુમ ભગત, જયશ્રી આદેશરા, ભાવેશ પરમાર, ઊર્મિલા પટેલ તેમજ જયન્તીભાઈ પટેલે કાવ્યપઠન કર્યું.

○ શ્રી સાઈલીલા વેલ્કર ટ્રસ્ટ દ્વારા આયોજિત 'ઝરૂખો' અંતર્ગત તા.૫-૧૦- ૨૦૧૩ના રોજ બોરીવલી, મુંબઈ ખાતે નવલકથાકાર તથા વાર્તાકાર ઇલા આરબ મહેતાએ પોતાના સર્જન તથા સર્જનપ્રક્રિયાને આવરી લેતું વક્તવ્ય આપ્યું તથા ભાવકો સાથે સંવાદ કર્યો. સંચાલન સંજય પંડ્યાનું.

○ મેઘાણી સાહિત્ય સભા- સુરત દ્વારા ગુજરાત અને ગુજરાત બહાર વસતા યુવાકવિઓના પરિચય તેમજ તેમની પ્રતિનિધિ રચનાઓ સાથેનું એક પુસ્તક પ્રકાશિત થઈ રહ્યું છે.

○ જાણીતા બ્લોગર જીજ્ઞેશ અધ્યારૂની વેબસાઈટ 'અક્ષરનાદ'ને 'Laadli Media And Advertising Award for Gender Sensitivity ૨૦૧૨-૧૩' આપવામાં આવ્યો છે. દિલ્હીના લોધી રોડ પર આવેલ ચિન્મય મિશનના ઓડિટોરિયમમાં યોજાયેલા એક ઝાકઝમાળભર્યા સમારંભમાં આ પુરસ્કાર અપાયો. (આપની આસપાસ બનતી સાહિત્યિક ઘટનાઓને ઝીલવા 'નિસ્ચંદન' ઉત્સુક છે.)

આપણી સાહિત્ય ધરોહર

મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ 'કાન્ત': કવિ, નાટ્યકાર. (૨૦. ૧૧ . ૧૮૬૭ - ૧૬. ૬ . ૧૯૨૩)

ભટ્ટ મણિશંકર રત્નજી, 'કાન્ત': જન્મ ચાવંડ (જિ. અમરેલી)માં. પ્રાથમિક-માધ્યમિક શિક્ષણ માંગરોળ, મોરબી અને રાજકોટમાં. ૧૮૮૮માં મુંબઈમાંથી લૉજિક અને મોરલ ફિલોસોફીના વિષયો સાથે બી.એ. પાશ્ચાત્ય બુદ્ધિવાદે એમને અજ્ઞેયવાદી બનાવ્યા, નીતિશાસ્ત્રના અભ્યાસે જીવનની ચરિતાર્થતાના ગહનગંભીર પ્રશ્નો એમની સમક્ષ ઊભા કર્યા અને અંગ્રેજી કવિતાએ એમના પર અજબ કામણ કરી એમની કાવ્યરુચિને નૂતન રીતે ઘડી. ૧૮૮૯માં થોડો વખત સુરતમાં શિક્ષક તરીકે કામ કર્યા પછી ૧૮૯૦ થી ૧૮૯૮ સુધી વડોદરાના કલાભવનમાં સાહિત્યશાસ્ત્રના અધ્યાપક, વાઇસ પ્રિન્સિપાલ અને એની અંગભૂત ટ્રેનિંગ કોલેજના આચાર્ય તરીકે રહ્યા. આ દરમિયાન ૧૮૯૧માં પ્રથમ પત્નીનું અવસાન થયું, જેણે એમને તીવ્ર મર્માઘાત કર્યો. ૧૮૯૮માં લગ્નસ્નેહની દિવ્યતા પ્રબોધતા તથા સ્વર્ગમાં પણ સ્ત્રીપુરુષના આત્માના મિલનની ખાતરી આપતા સ્વીડનબોર્ગીય ખ્રિસ્તી ધર્મમાં જઈ તેઓ વિરમે છે. ૧૮૯૮ થી ૧૯૨૩ સુધી એમણે ખ્રિસ્તી ધર્મ-સ્વીકારને કારણે થયેલા થોડા વિક્ષેપ સાથે ભાવનગર રાજ્યમાં બહુધા શિક્ષણ અધિકારી તરીકે અને પછીથી દીવાન ઓફિસમાં કામગીરી બજાવી. ૧૯૨૩માં કાશ્મીરના પ્રવાસે ગયા, ત્યાંથી પાછા ફરતાં રાવળપિંડીથી લાહોર આવતી મેઈલ ટ્રેનમાં એમનું અવસાન થયું.

સાહિત્યક્ષેત્રે એમનું મુખ્ય અને મહત્વનું પ્રદાન કવિ તરીકેનું છે. અંગ્રેજીના પ્રભાવ નીચે વિકસતી આવેલી અર્વાચીન ગુજરાતી કવિતાનું પ્રૌઢ સ્વાધીન રૂપ પહેલીવાર એમની કવિતામાં પ્રગટ થાય છે. 'પૂર્વાલાપ' (૧૯૨૩)માં એમણે પોતાનાં કાવ્યોનો સંચય. તેમની કવિપ્રતિભાનો વિશિષ્ટ ઉન્મેષ, 'ખંડકાવ્ય' એ સંજ્ઞાથી ઓળખાવેલાં એમનાં વૃત્તાંતકાવ્યો છે. 'વસંતવિજય', 'ચક્રવાકમિથુન' અને 'દેવયાની' એ ત્રણ પ્રસિદ્ધ ખંડકાવ્યો સમેત નવેકની સંખ્યામાં મળતાં એમનાં ખંડકાવ્યો કરતાં એમનાં ઊર્મિકાવ્યો જથ્થામાં ઘણાં વધારે છે. એમાં પણ 'ઉપહાર', 'ઉદગાર', 'વસલનાં નયનો', 'સાગર અને શશી' મૂર્ત શૈલીની સ્થાપત્ય સુંદર રચનાઓ છે.

એમનાં ચાર નાટકો 'સલીમશાહ અથવા અશ્રુમતી', 'રોમન આત્મશાસન અથવા રોમન સ્વરાજ્ય', 'દુઃખી સંસાર' અને 'ગુરુ ગોવિંદસિંહ' અનુક્રમે ૧૯૦૮ થી ૧૯૧૪ દરમિયાન લખાયાં છે. કિશોરવયમાં કાન્તે દલપતરામ વલ્લભદાસ પાઠકના સહકર્તૃત્વથી લખેલી 'ખરી મોહોબત અથવા ગુલબાસનું ફૂલ' (૧૮૮૨) બાણની વર્ણનશૈલીનો પ્રભાવ દર્શાવતી તથા વિવિધ છંદો-ઢાળોના વિનિયોગવાળી એક લાક્ષણિક પ્રેમવાર્તા છે.

'શિક્ષણનો ઇતિહાસ' (૧૮૯૫); કાન્તની ઊંડી અભ્યાસશીલતા અને પર્યેષકબુદ્ધિના ફળ સમો આકરગ્રંથ છે. 'સિક્કાંતસારનું અવલોકન' (૧૯૨૦) કાન્તની એક વિશિષ્ટ ને વિરલ કૃતિ છે. 'કલાપીનો કેકારવ' (૧૯૦૩) તથા કલાપીના અન્ય બે ગ્રંથો 'માલા અને મુદ્રિકા' (૧૯૧૨) અને 'હમીરજી ગોહેલ' (૧૯૧૩)નાં પોતે પ્રગટ કરેલાં સંપાદનોમાં મૂકેલી પ્રસ્તાવનાઓ, ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના પહેલા અધિવેશન (૧૯૦૫)માં રજૂ કરેલો 'આપણું નવીન કાવ્યસાહિત્ય' નામનો નિબંધ તથા કલાપી વિશેનાં વ્યાખ્યાનોમાં કાન્તનું સાહિત્યવિવેચન સમાયેલું છે.

કાન્તના અનૂદિત ગ્રંથો પૈકી કેટલાક એમની નવી ધર્મશ્રદ્ધાને પ્રેરકપોષક કૃતિઓના અનુવાદો છે. કાન્તના જીવનવિચારને વણી લેતો એક નાનકડો લેખ 'દિનચર્યા' (૧૯૦૦) સ્વતંત્ર પુસ્તિકારૂપે મળ્યો છે. ઉપરાંત એમણે 'બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ' (૧૯૧૪-૧૯૧૯) તથા 'ધ હાર્ટ ઓવ ઇન્ડિયા' (૧૯૧૫) સામયિકો ચલાવેલાં તેમાં તથા અન્યત્ર પ્રકાશિત એમનાં પ્રકીર્ણ અનૂદિત-સ્વતંત્ર ગદ્યલખાણો હજી અગ્રંથસ્થ છે. (વિકીપીડિયામાંથી શ્રી જયંત કોઠારીના લખાણના આધારે)

